

VICENT FERRER I LA LòGICA DEL SEGLE XIV

VINCENT FERRER AND THE LOGIC OF THE 14TH CENTURY

JOSEP BATALLA
Fundació Quer Alt

<http://orcid.org/0000-0002-2886-9256>

ELENA DE LA CRUZ VERGARI
Universitat Rovira i Virgili
<http://orcid.org/0000-0001-5615-332X>

Resum: Mentre exercia de *lector logicae* a l'*studium sollemne* que els dominicans tenien a Lleida, Vicent Ferrer redactà dos textos de lògica: la qüestió *De unitate universalis*, probablement el sumari de *collationes* mantingudes amb els seus alumnes, i el tractat *De suppositionibus*, una exposició àmplia i rigorosa d'un tema complex de filosofia del llenguatge, molt debatut a mitjan segle XIV. No són pas textos redactats per un *magister artium* experimentat, són el fruit de la seva dedicació juvenil (acabava de fer 22 anys) i esporàdica perquè no escriví cap altra obra escolàstica. Cal considerar-los, doncs, l'obra d'un ensenyant precoc, coneixedor tant dels escrits dels pensadors de la seva època –Gualter Burley, Guillem d'Ockham, Joan Buridan– com del pensament d'Aristòtil i de Tomàs d'Aquino.

Paraules clau: Vicent Ferrer; frares dominicans; lògica medieval; universals; suposició; individuació.

Abstract: While working as a *lector logicae* at the Dominicans' *studium sollemne* in Lleida, Vincent Ferrer wrote two logical texts: *De unitate universalis*, probably a summary of conversations he had had with his students, and *De suppositionibus*, a lengthy and rigorous discussion of a complex topic in philosophy of language, widely debated in the mid-14th century. They are not texts written by an experienced *magister artium*; they are the result of his sporadic, youthful endeavour (he was 22 years old) and he did not write any other scholastic work. Hence, they must be regarded as the work of a young teacher, who was familiar with both the writings of the thinkers of his time –Walter Burley, William of Ockham, Jean Buridan– and the thought of Aristotle and Thomas Aquinas.

Keywords: Vincent Ferrer; Dominican friars; medieval logic; universals; supposition; individuation.

SUMARI

1. La formació d'un jove dominic (1368-1372).– 1.1. La funció del lector en els *studia* dominicans.– 2. La lògica a la segona meitat del segle XIV.– 2.1. Nominalisme i *suppositiones*.– 2.2. Menes de *suppositio*.– 3. La qüestió *De unitate universalis*.– 4. El tractat *De suppositionibus*.– 4.1. *Significatio* i *suppositio*.– 5. La lògica de Vicent Ferrer.– 5.1. Teoria realista de la predicació.– 5.2. *La suppositio naturalis*.– 7. Bibliografia citada.

1. LA FORMACIÓ D'UN JOVE DOMINIC (1368-1374)

A mesura que s'estenia, l'orde dominicana augmentava el nombre dels seus centres formatius. Els superiors de l'orde s'adonaren aviat que –atès que la profusió de les escoles podia dur a la confusió de les idees– calia regular la formació dels frares predicadors. El resultat fou l'establiment d'una mena de *ratio studiorum*, una seqüència graduada dels diversos cursos que s'impartien per tots el convents. Des de sempre, els dominics havien sostingut que els lectors i els priors del convents s'havien de preocupar dels joves intel·lectualment dotats (*de iuvenibus aptis ad studium qui possint in brevi proficere*). Per aquesta raó, els primers dies de juny del 1259, un capítol general, celebrat a Valença del Definat –promogut, entre d'altres, per Albert el Gran i Tomàs d'Aquino– redactà uns *statuta studii* amb els quals s'instava els priors dels convents dominicans a crear un adequat centre formatiu en humanitats (*aliquod studium artis*) que afavorís l'estudi dels més capaços (*et eos in studio promoveant*)¹.

De fet, l'*studium artium* constituïa el primer graó d'un ampli cicle formatiu que s'allargava una quinzena anys. S'iniciava amb la gramàtica, s'acabava amb la teologia i abastava la lògica, la filosofia i l'estudi de la Bíblia. Prèviament, l'*schola grammaticalis* havia d'assegurar l'aprenentatge del llatí, escrit i parlat. Tot seguit, els capítols provincials assignaven a un *studium artium* els frares intel·lectualment dotats. Cal assenyalar que les *artes* que s'ensenyaven en els *studia* dominicans, no es corresponien amb les tres branques de la filosofia –la racional, la natural i la moral– que s'estudiaven a les universitats, ans se cenyien a la lectura enraonada dels textos lògics que feien autoritat².

A la primera meitat del segle XIV, diversos capítols provincials anaren establint minuciosament el *curriculum* de llurs *studia artis*. Així, per exemple, el 8 de setembre del 1321 a Sent Gironç, un capítol provincial de Provença –la província dominicana limítrofa al sud amb el nord de la d'Aragó– especificà tant la durada dels cursos com els textos que calia llegir i l'ordre en què calia fer-ho³. Aquest pla d'estudis –que a grans trets es devia correspondre amb el que regia a l'*studium generale* del convent de Santa Caterina a Barcelona, on estudià lògica Vicent Ferrer⁴– preveia un *curriculum*

¹ Denifle 1889, p. 385, núm. 335. *Statuta de studiis in Ordine Praedicatorum edita a magistris Parisiensibus*.

² Mulchahey 1998, p. 224. Cf. Maierù 1994, pp. 6-10.

³ Douais 1885, p. 167.

⁴ Sabem que la biblioteca del convent de Santa Caterina no sols posseïa els textos “de la lògica antiga i nova” (*logicae veteris atque novae*), ans també tenia altres “escrits i tractats que tractaven de lògica” (*et scriptorum super logicam et tractatum*); cf. Douais 1893, p. 70.

lògic de dos anys, amb uns estudiants que, durant aquest període, conviuen amb un mateix *lector logicae*.

Al llarg del primer any, durant el primer semestre, el lector havia d'explicar com a *lectio principalis* els *Analytica posteriora* d'Aristòtil; havia d'estudiar com a *lectio secunda* un manual de lògica –de ben segur, les *Summulae logicales* de Pere Hispà–, llevat de l'apartat sobre les fal·làcies. Durant el segon semestre, el lector havia d'explicar com a *lectio principalis* les *Categoriae* d'Aristòtil, juntament amb el *Liber de sex principiis* –un text atribuït a Gilbert de Poitiers– que tracta de les sis darreres categories aristotèliques; com a *lectio secunda*, els *Analytica priora* d'Aristòtil.

Al llarg del segon any, durant el primer semestre, el lector havia d'explicar com a *lectio principalis* els *De sophisticis elenchis* d'Aristòtil; com a *lectio secunda*, havia d'estudiar les fal·làcies de què no havia tractat l'any anterior. Durant el segon semestre, el lector havia d'explicar com a *lectio principalis* el *Peri hermeneias* d'Aristòtil, juntament amb la *Isagoge* de Porfiri; com a *lectio secunda*, els *Topica* d'Aristòtil, ben sovint juntament amb la *Interpretatio Topicorum* de Boeci.

1.1. La funció del lector en els *studia* dominicans

El 6 de febrer de l'any 1368, Vicent Ferrer –un jove de divuit anys, que es mostrava intel·lectualment dotat (*acuti ingenii*)⁵– ingressà en el convent de Sant Domènec de la ciutat de València. Passat el temps preceptiu de noviciat, hi féu la professió religiosa. Tot seguit, prosseguí la seva formació dominicana orientada a l'estudi, entès com l'activitat intel·lectual preparatòria per a la prèdica⁶, si bé cap document fidedigne no ens diu en què consistí concretament aquesta primera formació dominicana del jove Vicent.

Tanmateix, disposem de la crònica de dos confreres contemporanis seus, Pere d'Arenys i Joan de Mena⁷, que ens permeten de suposar com foren els primers anys de formació del jove Vicent. Primer de tot, cal tenir en compte que Vicent, atès que es féu frare als 18 anys –en plena joventesa, doncs– ja havia rebut una bona educació en gramàtica i retòrica. Cal no oblidar que tant el seu pare, el notari Guillem Ferrer, com la seva mare *pertanyien a aquella “burgesia” urbana emergent, feta de professionals instruïts, mercaders,*

⁵ *Chronica Ordinis*. Dins Reichert 1904, p. 25.

⁶ Cormier 1905, pp. 336-356 (“De l'étude”).

⁷ Pere d'Arenys, *Chronicon*, i Joan de Mena, *Chronicon brevisculum*. Dins Reichert 1904, pp. 51-93 i 93-94, respectivament.

*oficials públics i amos d'obradors importants, que donava ja un aire nou i actiu a les ciutats d'Europa*⁸.

És del tot versemblant, doncs, que Vicent no seguí cap curs a l'*schola grammaticalis* de l'*studium provinciale* del convent de València –de fet, el seu nom no figura en cap disposició capitular sobre els estudiants de gramàtica–. En canvi, els seus confreres, Pere d'Arenys i Joan de Mena, que havien ingressat en l'orde més joves –entre els 14 i 15 anys, essent encara adolescents i segurament poc instruïts–, hagueren de passar més d'un any a exercitar-se en l'estudi de la gramàtica i la retòrica que Vicent ja dominava⁹. Això ens permet d'especular que Vicent, gràcies a la bona formació rebuda abans d'entrar al convent, i al fet d'ésser més gran que els seus confreres adolescents, devia fruit d'una certa preeminència intel·lectual. Sota la direcció del mestre de novicis, Vicent s'hauria pogut dedicar, doncs, a la lectura de textos espirituals i també a l'estudi de la lògica –mentre els seus companys de noviciat aprenien gramàtica– la qual cosa explicaria que ben aviat, quan només tenia 20 anys, li pogués ésser conferida la responsabilitat de la formació lògica dels seus confreres.

Sigui com sigui, el capítol provincial celebrat a Tarragona el 8 de setembre del 1368 decidí que Vicent es traslladés a Barcelona on fra Esteve Miquel ensenyava lògica a l'*studium generale* dominicà de la ciutat¹⁰. No hi restà gaire temps, perquè el capítol general i provincial, celebrat a València l'11 de setembre del 1370, l'envià a l'*studium sollemne*¹¹ de Lleida en qualitat de *lector logicae*¹².

El *lector* era una figura cabdal en el cicle formatiu dominicà. A diferència del prior, que era escollit pels frares del convent, el *lector* era designat pel capítol general o pel capítol de la província a la qual pertanyia el convent. Un cop comprovada la capacitat intel·lectual del candidat –normalment s'exigia el grau de *magister*, si bé l'exigència no era inexorable– el *lector* escollit era enviat a un convent. Se li encomanava la responsabilitat de dirigir l'*studium* del convent, cosa que li permetia gaudir de certs privilegis: exempció de tot altre càrrec que no fos l'ensenyament i allotjament en una cel·la amb prou confort per a l'estudi personal¹³.

⁸ Mira 2002, pp. 14-20.

⁹ Gorce 1935, p. 17, fou el primer a comparar els anys de formació de Vicent Ferrer amb els anys de formació dels seus confreres Pere d'Arenys i Joan de Mena. Posteriorment, la comparació ha estat represa i revisada per Coll 1950 i també per José M. Garganta: Vicent Ferrer, *Biografía y escritos*, ed. Forcada, Garganta 1956, p. 353.

¹⁰ Gómez García 1997, p. 260.

¹¹ Hom solia anomenar *sollemne l'studium provinciale* que, malgrat no tenir el rang de *generale*, havia assolit una certa notorietat. Cf. Douais 1884, pp. 125-130; Coll 1955, pp. 10-11; Weijers 1987, pp. 39-40.

¹² Gómez García 1997, p. 211.

¹³ Douais 1884, pp. 31-38.

L'obligació més important del *lector* consistia a donar diàriament les lliçons establertes en el programa d'estudis. La lliçó, sempre lligada a un text, tenia per objectiu aclarir el vocabulari i presentar explicacions enraonades dels problemes suscitats per la lectura. Molt lligada a la *lectio*, hi havia la *repetitio*, el temps dedicat a prendre la lliçó a l'alumne, això és, a escoltar –i, si calia, corregir– la recitació amb què l'alumne repetia de manera entenedora una exposició prèvia feta pel *lector*¹⁴. A més, el *lector* havia de promoure *collationes* –reunions informals o posades en comú– en què els frares estudiants, emulant sense pretensions les *disputationes* universitàries, improvisaven *quaestiones* sobre els problemes plantejats durant les *lectiones*.

Els dos textos filosòfics que ens n'han arribat demostren que la docència lògica de Vicent Ferrer a Lleida fou intensa i rigorosa. Tanmateix, hi restà només dos anys perquè el capítol provincial, celebrat el 8 de setembre de 1372 a Saragossa, decidí d'assignar-lo a l'*studium generale* de Barcelona. Posteriorment, l'any 1374, acabada la seva formació *in artibus*, inicià els estudis *in sacra pagina*, això és, s'exercità en la interpretació bíblica prèvia a l'exposició del *Liber sententiarum*¹⁵.

2. LA LòGICA A LA SEGONA MEITAT DEL SEGLE XIV

Al tombant del segle XIII es produïren canvis importants en l'epistemologia¹⁶. D'una banda, el fet que Joan Duns Escot proposés una nova manera de concebre la necessitat i la possibilitat afavorí l'aparició de doctrines crítiques sobre l'abast del coneixement humà. D'altra banda, la teoria tradicional del coneixement, basada en la teoria de l'*species* (*sensibilis* o *inteligibilis*) –una entitat intermèdia entre la *res* coneguda i l'*anima* o la ment cognoscent–¹⁷ començà a ésser substituïda per una nova teoria basada en l'admissió d'un *esse repraesentatum* que obviava l'existència de les *species*¹⁸. L'objecte del coneixement científic esdevingué, doncs, problemàtic.

Aquests canvis donaren lloc a l'aparició i a la confrontació, en alguns moments enfurismada i tot, de dos grans corrents de pensament¹⁹. D'una

¹⁴ *Ibidem*, pp. 66-67, on l'autor cita unes instruccions per als *lectores* de Provença (anomenats *magistri*). Cf. Mulchahey 1998, pp. 248-250.

¹⁵ Gómez García 2001, p. 224.

¹⁶ Lagerlund 2012.

¹⁷ Tomàs d'Aquino, *Quaestiones disputatae de veritate*, ed. Busa 1980c, q. 2, a. 6, c., p. 13.

¹⁸ Spruit 1994; Tweedale 2007.

¹⁹ Sobre la controvèrsia entre *reales* i *nominales*, cf. Kaluza 1988. Sobre la confrontació més àmplia entre els diversos corrents dels *antiqui* i els *moderni*, cf. Zimmermann, Vuillemin 1974; Gössmann 1974; Read 2016.

banda, es consolidà la *via realium*, el corrent dels realistes que creien que l'objecte immediat de la ciència era l'essència de les coses (*res significata*) comprensible a la raó i expressable per mitjà del llenguatge. D'altra banda, aparegué la *via nominalium*, la dels nominalistes que, encapçalats per Guillem d'Ockham, sostenien que el coneixement humà es fonamentava en l'*oratio mentalis* o "llenguatge interior"²⁰. Per als nominalistes, doncs, l'objecte de la ciència no era el descobriment de l'essència de les coses, sinó l'anàlisi del contingut mental de l'*oratio mentalis* constituït per un conjunt (*complexus*) de judicis mentals la referència dels quals es trobava en les coses concretes, representades pels mots (*termini*), amb el benentès que els judicis expressats pels mots havien de correspondre a les coses concretes²¹.

Per als nominalistes, admetre, tal com feien els realistes, l'existència de veritats necessàries i eternes comportava restringir la llibertat i el poder omnímodes que corresponen a Déu –car Déu podia haver fet les coses altrament de com són–. En conseqüència, refusaren admetre l'existència d'essències en les coses, tant la *natura communis* dels escotistes com la *natura cum fundamento in re* proposada pels realistes moderats. Per a ells, l'universal només existia en la ment –era una *intentio animae*–, raó per la qual no era res més que un signe –tanmateix, natural– de les coses individuals, talment com el fum és un signe del foc²². L'estatut ontològic que els nominalistes atribuïen a l'universal responia a una teoria gnoseològica que privilegiava el coneixement immediat d'allò que és singular, un coneixement obtingut mitjançant la intuïció. Els realistes, en canvi, tant els moderats com els més radicals, donaven prioritat al coneixement abstractiu mitjançant el qual l'intel·lecte assoleix un coneixement de l'essència universal existent en les coses singulars.

Però, per damunt de tot, els nominalistes –i molt especialment Guillem d'Ockham– estaven interessants a descobrir i a descriure l'estructura metafísica del món, més que no pas obsessionats a resoldre el problema dels universals. Això no obstant, els nominalistes eren plenament conscients –com ho fa palès el memorial que en llur defensa presentaren l'any 1474 al rei de França, Lluís XI– que el mètode ontològic que empraven havia de tenir una base lingüística sòlida. En conseqüència, elaboraren una filosofia del llenguatge orientada a distingir els diversos valors semàntics que podien tenir els conceptes i a assenyalar els noms que calia emprar per descobrir i descriure l'estructura metafísica del món²³.

---

²⁰ Panaccio 1999, pp. 253-278; Pelletier 2017.

²¹ Vignaux 1948, pp. 42-43.

²² Guillem d'Ockham, *Summa*, ed. 1974, p. 49 (1.14). Cf. Michon 1994, pp. 34-52.

²³ Ehrle 1925, p. 323 (IV.6). Cf. McCord Adams 1985, pp. 175-188.

2.1. Nominalisme i *suppositiones*

Tothom acceptava que el filòsof –partint de la divisió tradicional entre els termes que designen quelcom de real (*categoremata*) i els que, sense designar res de real, tenen funcions merament relacionants (*syncategoremata*)– havia de distingir curosament entre els termes categoremàtics que tenen un sol significat (*nomina absoluta*) i els termes categoremàtics que poden tenir més d'un significat (*nomina connotativa*)²⁴. Els nominalistes eren molt conscients, doncs, que la realitat presenta aspectes diversos que el llenguatge pot expressar de maneres diverses, sense que això obligui a pressuposar que en la realitat hi hagi tantes distintes entitats com termes lingüístics tenim a la nostra disposició per a descriure els múltiples aspectes de la realitat²⁵.

Guillem d'Ockham, d'acord amb el seu projecte de parsimònia ontològica, se serví de la teoria de la suposició per fonamentar una lògica extensional. En la mesura que els conceptes eren considerats signes que remeten a les coses representades per aquests signes, la teoria de la suposició servia per explicar els diversos modes amb què un signe podia remetre a una cosa. En aquest sentit, podríem dir que la teoria de la suposició és una mena de notació que comporta la delimitació de l'extensió del concepte.²⁶ Segons Guillem d'Ockham:

Sciendum quod nominum quaedam sunt absoluta mere, quaedam sunt connotativa. Nomina mere absoluta sunt illa quae non significant aliquid principaliter et aliud vel idem secundario, sed quidquid significatur per illud nomen, aequè primo significatur. (...) Nomen autem connotativum est illud quod significat aliquid primario et aliquid secundario. Et tale nomen proprie habet definitionem exprimentem quid nominis²⁷.

Per la seva banda, els lògics realistes donaven per fet que, de maneres molt diverses, els mots podien reemplaçar o “posar-se en lloc” –en llatí *supponere*– de l'essència de les coses, raó per la qual admetien moltes formes de suposició, rebutjades pels nominalistes, com és ara la *suppositio materialis*²⁸ –admesa per Guillem de Sherwood²⁹ i Gualter Burley³⁰– contraposada

²⁴ Guillem d'Ockham, *Summa*, ed. 1974, pp. 35-36 (1.10).

²⁵ Ehrle 1925, p. 322. Cf. Normore 1987, pp. 212-217.

²⁶ Grellard 2005, pp. 69-74.

²⁷ Guillem d'Ockham, *Summa*, ed. 1974, pp. 35-36 (1.63). Cf. McCord Adams 1976.

²⁸ Read 1999.

²⁹ Guillem de Sherwood, *Introductio*, ed. Brands, Kann 1995, 5, p. 136.

³⁰ Gualter Burley, *De puritate*, ed. Philotheus Boehner 1955, p. 3.

a la *formalis*; o la *suppositio naturalis*³¹ –admesa per Pere Hispà³², Vicent Ferrer³³ i, si bé en tot un altre sentit, per Joan Buridan³⁴– contraposada a l'*accidental*. Llur intenció era salvaguardar la referència a una natura universal realment existent *in rebus*. En canvi, Guillem d'Ockham limità dràsticament el nombre de suposicions a fi d'ésser conseqüent amb el seu programa de reducció ontològica, i només n'admeté tres formes: la *personalis*, la *materialis* i la *simplex*.³⁵

Segons Ockham hi ha *suppositio personalis* quan el terme remet directament a la cosa significada. Aquesta forma constitueix la funció pròpiament referencial d'un signe conceptual, és a dir, es dona quan s'utilitza un signe que denota un nombre determinat d'individus. El camp significatiu és constituït, doncs, pel conjunt de les coses significades. En aquest sentit, un terme abstracte no pot tenir cap suposició que es basi en el procés d'abstracció perquè la suposició remet sempre a un individu que posseeix una determinada qualitat. Per als nominalistes, l'existència d'abstraccions reals és del tot incompressible.

Ara bé quan el terme no significa res que no sigui un concepte, la suposició pot ésser simple o material. Hi ha *suppositio simplex* quan el terme remet al mateix concepte, és a dir al terme mental. El terme no té cap funció significativa ja que no remet a cap objecte inclòs en l'extensió del concepte. Per exemple, en l'expressió "*home és una espècie*", el terme *home* no fa referència a cap individu, ans remet al contingut mental *home*, el qual, en quant universal, és predicable de diversos individus. El terme no designa cap individu concret. La suposició simple permet, doncs, de refusar l'existència de formes separades que tinguin un significat universal. Al capdavant, la suposició simple no és res més que l'equivalent mental de la suposició material, la qual cosa obliga a acceptar que és impossible la referència a cap *substantia* universal realment existent perquè solament el concepte (*intentio animae*) pot ésser universal³⁶. Per consegüent, la suposició es confon amb la funció d'un terme de "segona intenció", de manera que la lògica dels termes universals es veu notablement restringida.

Pel que fa a la *supositio materialis*, Guillem d'Ockham l'atribuïa al terme, escrit o parlat, que fa referència a si mateix, per exemple, el terme *home* en l'expressió "*home és bisíl·lab*".

³¹ De Rijk 1971.

³² Pere Hispà, *Tractatus*, ed. De Rijk 1972, p. 81 (6.4).

³³ Vicent Ferrer, *De suppositionibus*, ed. Batalla, de la Cruz 2019, 4, § 1-181.

³⁴ Joan Buridan, *Summulae de suppositionibus*, ed. Van der Lecq 1998, pp. 45-49 (4.3.4).

³⁵ Guillem d'Ockham, *Summa*, ed. 1974, pp. 197-199 (1.65).

³⁶ *Ibidem*, 1.15, p. 53.

2.2. Menes de *suppositio*

Guillem d'Ockham creia que aquestes tres menes de suposició eren suficients per a eliminar les fal·làcies, per tal com la majoria d'arguments fal·laciosos es basen en l'error d'atribuir a un terme formes distintes de suposició en un mateix raonament. Des d'aquest punt de vista, la suposició esdevenia un recurs dialèctic que permetia determinar l'extensió que correspon a un concepte en un context proposicional. Era, doncs, una teoria que permetia establir clarament de què parlem i, en conseqüència, dilucidar si allò que diem és veritat o no ho és³⁷.

Des d'aquest punt de vista, la veritat esdevenia una propietat de l'ésser que l'intel·lecte pot copsar. Per tant, no era cap qualitat que les coses posseïssin, sinó més aviat un signe, un terme connotatiu que significa l'ésser i connota la intel·ligència. Per damunt de tot, la veritat delimitava un àmbit lògic, el que restava comprès pels judicis amb què descrivim allò que és.³⁸ En conseqüència, només una proposició sobre la realitat podia ésser veritable.

Guillem d'Ockham no acceptava que el predicat de l'oració fos inherent al subjecte, perquè això comportaria un paral·lelisme entre lògica i ontologia basat en el realisme de la *natura communis* significada pel predicat. Guillem d'Ockham criticà la posició tradicional segons la qual el predicat remetia a una forma –a una qualitat o a un universal–, mentre que el subjecte remetia al supòsit d'aquesta forma. En contra d'aquesta concepció, que entenia la relació predicativa com una relació ontològica d'inherència real, Guillem d'Ockham sostenia que un terme concret mai no tenia suposició per una entitat abstracta; per exemple, dir “això és blanc” no exigia pas haver d'admetre que “això posseeix la blancor de manera inherent”³⁹.

Certament, perquè una proposició sigui veritable cal una certa identitat entre subjecte i predicat, però aquesta identitat és configurada per la semàntica dels dos termes⁴⁰. Una proposició tan sols és veritable quan el subjecte i el predicat tenen suposició per una mateixa cosa.

Dicendum est quod ad veritatem talis propositionis singularis quae non aequivalet multis propositionibus non requiritur quod subiectum et praedicatum sint idem realiter, nec quod praedicatum ex parte rei sit in subiecto vel insit realiter subiecto, nec quod uniatur a parte rei extra animam ipsi subiecto, (...) sed

³⁷ Yrjönsuuri 1997.

³⁸ Aristòtil, *De interpretatione*, ed. Minio-Paluello 1965, I (16a 17-18), p. 6.

³⁹ Guillem d'Ockham, *Summa*, ed. 1974, p. 194 (1.63).

⁴⁰ Gaskin 1997, pp. 87-103.

sufficit et requiritur quod subiectum et praedicatum supponant pro eodem⁴¹.

Podríem dir que Guillem d'Ockham afirmava que cal cercar el fonament de la veritat amb criteris purament semàntics, alhora que negava que es pogués trobar en cap mena de relació real entre el subjecte i el predicat, és a dir, en la inherència d'una *natura communis* en un subjecte⁴².

Igual que Guillem d'Ockham, Joan Buridan admetia que la veritat d'una proposició categòrica no es fonamenta en el significat dels seus termes sinó en llur suposició. Sens dubte, Buridan havia rebut la influència del nominalisme de Guillem d'Ockham, però no n'era cap seguidor fidel. Els seus tractats lògics –aplegats en una obra imposant, les *Summulae de dialectica*– es presenten com una exposició i una ampliació de les *Summulae logicales* de Pere Hispà⁴³. El significat no era cap *forma* afegida a una *vox* –com sostenien els gramàtics modistes i els lògics realistes–, ans era allò que resultava de l'ús que els parlants feien dels termes; pertanyia, doncs, a la semàntica. Tanmateix, en dues qüestions importants Joan Buridan s'apartà de la doctrina ockhamista: rebutjà la *suppositio simplex* i admeté una *suppositio naturalis*⁴⁴.

Paradoxalment, Joan Buridan, més radical que Guillem d'Ockham en el seu objectiu de parsimònia ontològica, no creia que calgués distingir entre el metallenguatge –la referència pròpia de la *suppositio materialis*– i el recurs lingüístic a termes universals –la referència pròpia de la *suppositio simplex*–, raó per la qual prescindia d'aquesta darrera perquè en tots dos casos es tracta d'entitats que tan sols existeixen en la ment⁴⁵.

Pel que fa a la *suppositio naturalis*, Joan Buridan recorregué a una divisió tradicional, si bé la utilitzava amb una nova finalitat epistemològica: la verificació de les proposicions científiques. Amb aquesta finalitat, la *suppositio naturalis* conferia una dimensió “omnitemporal” als termes d'una proposició gràcies a la qual podien remetre indistintament al present, al passat o al futur⁴⁶.

3. LA QÜESTIÓ *DE UNITATE UNIVERSALIS*

Sabem que un dels deures del *lector logicae* era promoure disputacions (*collationes*) entre els frares joves en les quals, sota la seva direcció,

⁴¹ Guillem d'Ockham, *Summa*, ed. 1974, pp. 249-250 (2.2).

⁴² Klima 2008.

⁴³ Joan Buridan, *Summulae de prepositionibus*, ed. Van der Lecq 2005, p. 8 (*Proemium*).

⁴⁴ Pinborg 1972, pp. 139-144.

⁴⁵ Joan Buridan, *Summulae de prepositionibus*, ed. Van der Lecq 1998, p. 39 (4.3.2).

⁴⁶ *Ibidem*, p. 45 (4.3.4). Cf. Zupko 2003, pp. 59-70.

es contraposaven opinions i es posaven en comú possibles solucions entorn d'una *quaestio* sorgida arran del que havien escoltat en una *lectio*⁴⁷. És clar que el joves estudiants també podien discutir sobre *quaestiones* que no havien estat formulades en cap *lectio*. En aquest cas, la *quaestio* era inquietant i estimulava el raonament dels joves que la debatien⁴⁸. Tant els qui defensaven la posició més convencional com els qui la combatien críticament havien de recórrer a la força argumentativa de les raons que empraven. Calia salvaguardar l'ortodòxia, però també calia pensar per si mateix. La varietat de les *quaestiones disputatae* en les *collationes* posava a prova tant l'autoritat intel·lectual del *lector* com la capacitat dialèctica dels joves estudiants⁴⁹.

El fet que, a la fi de la *quaestio de unitate universalis*, el copista qualifiqui el text de *sollemnis quaestio* (§ 82)⁵⁰ indica, probablement, que el text prové d'una *collatio* mantinguda pels frares estudiants d'un *studium sollemne* –el de Lleida, evidentment⁵¹–. Vicent Ferrer seria el responsable, doncs, d'haver-la arranjada per a la publicació, redactant en forma de resum els diversos arguments contrastats en el debat.

L'estructura del text de la *quaestio* és la següent:

§ 1: Definició taxativa de l'*universal*: *és una natura amb una unitat que, al marge de les coses, remet a moltes coses (universale dicit naturam habentem unitatem de multis et praeter multa)* i planteja el problema que se'n segueix, és a saber, *quina mena de realitat té la seva universalitat o unitat (utrum illa universalitas sive unitas sit realis)*.

§ 2-17: Exposició de dotze *arguments a favor del realisme extremós*, molt propers a la posició de Gualter Burley, que demostren que la unitat de l'*universal* és real. Els arguments no són explícits, sinó tan sols presentats de manera succinta.

§ 18-49: Contraposició de dotze arguments que representen la *posició contrària* i neguen, doncs, la unitat real de l'*universal*. Aquests arguments no es corresponen del tot als arguments que pretenen refutar i –a diferència de la solució definitiva que clourà la *quaestio*– es basen sobretot en la tradició nominalista dels ockamistes.

⁴⁷ Weijers 1995, p. 25.

⁴⁸ Humbert de Romans, *Instructiones de officiis ordinis*, ed. Berthier 1889, vol. 2, p. 260.

⁴⁹ Weijers 1987, p. 338.

⁵⁰ La numeració del paràgrafs (§) correspon a l'edició Vicent Ferrer, *Quaestio de unitate universalis*, ed. Batalla 2010a.

⁵¹ Sobre l'*studium sollemne*, cf. *supra* nota 11.

- § 50-56: Presentació de la *solució*, basada en un realisme moderat: la unitat de l'universal, és a dir la seva entitat diferenciada, és fruit de l'activitat humana; per tant, no remet a cap realitat extramental.
- § 57-81: *Refutació* minuciosa dels arguments a favor del realisme extremós exposats en els § 2-17.

Tres raons ens permeten de suposar que el text que ens ha pervingut, més que no pas una obra curosament pensada i redactada per Vicent Ferrer, és un text que ell hauria arranjat a partir dels resultats d'una *quaestio* debatuda en una *collatio*: 1) els arguments a favor del realisme extremós són exposats de manera tan descuidada que semblen presos d'una anotació sumària dels contraarguments tinguts en compte en el debat; 2) més d'una rèplica no es correspon a l'argument que vol rebatre, un descuit inversemblant en la redacció d'un text pensat i redactat de cap a peus per un *lector logicae* rigorós, com cal pensar que era Vicent Ferrer; 3) alguns dels arguments contra el realisme extremós no parteixen del tomisme que defensa Vicent Ferrer, sinó més aviat de doctrines difusament nominalistes, llavors segurament en voga entre els estudiants⁵².

Sigui com sigui, l'argumentació del text que Vicent Ferrer enllestí revela que els membres de l'*studium sollemne* de Lleida dominaven el discurs filosòfic contemporani i coneixien bé les diverses posicions entorn del problema de l'universal, sobretot les tesis d'Ockham i de Burley.

Aquesta familiaritat amb els debats corrents sobre l'universal queda corroborada per la varietat dels "arguments en contra" que recull. Molts d'aquests arguments són afins al discurs nominalista i provenen no sols de disciplines filosòfiques –epistemologia, física racional, metafísica–, sinó també de la teologia. Els arguments de caràcter teològic que Vicent Ferrer introduí en la *quaestio* debatuda amb els seus alumnes giren entorn del problema de la individuació, un tema central no sols per a la teologia, sinó també per a la filosofia de l'edat mitjana tardana⁵³.

En general, Vicent Ferrer s'adhereix a la solució que Tomàs d'Aquino havia proposat en el seu tractat *De ente et essentia*, on defensà que l'universal només posseeix "unitat" –això és, una entitat pròpia que el diferencia de qualsevol altra entitat– quan l'intel·lecte en el procés d'abstracció crea l'uni-

---

⁵² La traducció hebrea d'un "escrit solemne" (מאמר נכבד) *de universalis* (בכולל) atribuït a Vicent Ferrer –datada de la fi del segle XV i recentment editada per Mauro Zonta [Vicent Ferrer, *Escrit solemne*, ed. Zonta 2010b]– presenta tants problemes textuais i d'autoria, que resulta impossible de tenir-la en compte en cap hipòtesi sobre la redacció de la qüestió *De unitate universalis*.

⁵³ Gracia 1994.

versal lògic que existeix tan sols com a ens de raó⁵⁴. L'universal és, doncs, el resultat d'un procés abstractiu fonamentat en l'estructura dels ens particulars que prenem en consideració.

4. EL TRACTAT *DE SUPPOSITIONIBUS*

La segona meitat del segle XIV, quan Vicent Ferrer redactà el tractat *De suppositionibus*, fou un període de consolidació de la lògica medieval, perceptible en el gran nombre de manuals generals (*summae logicae*) i de tractats especials (*parva logicalia*) que circularen per tot Europa⁵⁵. Són textos molt elaborats que compilen les doctrines dels autors anteriors⁵⁶.

D'una banda, tenim els grans tractats, que inclouen una exposició àmplia de *suppositionibus*: la *Summa logicae* de Guillem d'Ockham⁵⁷; la *Logica valde utilis et realis* de Ricard de Campsall⁵⁸; el tractat *De puritate artis logicae* de Gualter Burley⁵⁹ –que prèviament ja havia compost un *Tractatus de suppositionibus* independent⁶⁰– les *Summulae de dialectica* de Joan Buridan⁶¹; la *Perutilis logica* d'Albert de Saxònia⁶², i la *Logica Magna* de Pau de Venècia⁶³.

D'altra banda, ens han arribat tractats específics de *suppositionibus* escrits en forma de *parva logicalia*. Per exemple, un tractat *De suppositionibus* compost a Oxford per Tomàs Manlevet entre els anys 1324 i 1344⁶⁴; un *Textus de suppositionibus* redactat per Guillem Sutton també a Oxford entre els anys 1330 i 1340⁶⁵; un tractat *de suppositionibus terminorum* compost per Francesc de Prato entre els anys 1339 i 1341 a Siena o Firenze⁶⁶; un *Textus dialecticus de suppositionibus* redactat per Marsili d'Inghen entre els anys 1362

⁵⁴ Kluxen 2007, pp. 26-28.

⁵⁵ Spade 1998, p. 404.

⁵⁶ Sobre l'evolució terminològica i la diversitat de teories en la lògica tardomedieval, cf. Maierù 1972.

⁵⁷ Guillem d'Ockham, *Summa*, ed. 1974, pp. 193-238 (1.63-77).

⁵⁸ Ricard de Campsall, *Lògica*, ed. Synan 1955, pp. 183-232; conté els cap. 13-16 sobre l'universal; i els cap. 50-61 sobre la suposició.

⁵⁹ Gualter Burley, *De puritate*, ed. Philotheus Boehner 1955, pp. 1-47.

⁶⁰ Brown 1972.

⁶¹ Joan Buridan, *Summulae de suppositionibus*, ed. Van der Lecq 1998.

⁶² Albert de Saxònia, *Perutilis logica*, ed. Muñoz García 1988, pp. 165-218 (2.1-10 § 392-605).

⁶³ Pau de Venècia 1499. Cf. Risse 1965, pp. 23 i 70.

⁶⁴ Segons Kann 1994, p. 19, Manlevet influí sobre Albert de Saxònia.

⁶⁵ Courtenay 2008, p. 125.

⁶⁶ Amerini 1999-2000; l'article conté una transcripció del tractat.

i 1367⁶⁷; un tractat *De proprietatibus terminorum et de quibusdam annexis eis*, redactat per Joan Müntzinger, que ensenyà a Ulm entre els anys 1384 i 1387⁶⁸; i un tractat intitulat *Suppositiones* escrit per Richard Lavenham⁶⁹. El tractat de Vicent Ferrer pertany, doncs, a aquest grup de *parva logicalia* redactats a la segona meitat del segle XIV.

Els escolàstics prestaren molta atenció a la semàntica del concepte “ésser”, especialment a la còpula *est*, com ho fa palès la teoria de la suposició⁷⁰. Tanmateix, llurs opinions eren divergents. Al tombant del segle XIV, els tomistes defensaven que el concepte “ésser” és polisèmic, és a dir, anàleg; en canvi, els escotistes sostenien que és un *genus*, la qual cosa volia dir que és unívoc; d'altra part, els ockhamistes afirmaven que era simplement ambigu.

Partint d'aquests pressupòsits ontològics i d'altres de gnoseològics –possibilitat del coneixement intuïtiu, acceptació o refús de l'*species*⁷¹– aparegueren teories diverses –distinció entre essència i existència, teoria dels “transcendentals”, pluralitat de les formes–, que donaren lloc a ontologies diferenciades i, conseqüentment, a teories lògiques disperses.

Això no obstant, la lògica medieval presenta trets que són innegablement innovadors, vigorosos i fortament unificadors⁷². D'una banda, gairebé tothom admetia que hi havia una certa correspondència entre els conceptes lògics fonamentals i les estructures òntiques de les entitats reals. Semblantment, era comuna la doctrina segons la qual –a diferència de l'ontologia i de la gramàtica, que versaven sobre la *intentio prima*, la que remet directament a les coses reals– la lògica era una activitat reflexiva que s'ocupava de la *intentio secunda*, la que fa referència als continguts mentals amb què pensem la realitat. D'altra banda, la lògica medieval, tot i recollir el llegat aristotèlic i estoic, incloïa novetats importants, tant en el mètode com en el contingut: constituïa un corpus decididament metalingüístic; estava constituït per múltiples regles de conseqüència⁷³; s'interessava per les oracions significatives (*propositiones*) més que no pas pel significat aïllat del terme⁷⁴. El resultat fou el desenvolupament d'una semàntica extraordinàriament complexa –incloïa elements lògics, psicològics, ontològics i gramaticals⁷⁵– com ho demostra la teoria de la *suppositio*⁷⁶.

⁶⁷ Marsili d'Inghen, *Suppositiones*, ed. Bos 1983, pp. 52-97.

⁶⁸ El tractat conté una exposició *De terminorum suppositionibus*; cf. Lang 1935, p. 1215.

⁶⁹ Ricard Lavenham, *Suppositiones*, ed. Spade 1974.

⁷⁰ De Rijk 1969, p. 229.

⁷¹ Guillem d'Ockham, *In Librum*, ed. 1981, p. 268 (2, q. 13).

⁷² Parsons 2013, pp. 188-205.

⁷³ Thomas 1993, p. 35.

⁷⁴ Nuchelmans 1980, pp. 3-140.

⁷⁵ Libera 1987, pp. 33-34.

⁷⁶ Pinborg 1984, pp. 254-278 (art. VIII).

Segons la filosofia tomista, l'objecte de la lògica es troba en entitats abstractes que tan sols existeixen en l'intel·lecte i són, doncs, irrealment en el món sensible. Tanmateix, no són entitats purament psíquiques, malgrat que llur existència depengui de la ment. Són *intentiones secundae* o *obliquae*, adreçades secundàriament a objectes derivats del coneixement –per oposició a les *intentiones primae* o *rectae* de l'ontologia i la gramàtica, adreçades directament a objectes abstractes de la realitat⁷⁷. Són quelcom de construït (*fictum*) (5, § 45)⁷⁸. Això no obstant, llur construcció no és arbitrària, perquè tenen un fonament en les coses conegudes, en les entitats reals. Podríem dir, doncs, que en el tomisme hi ha un cert idealisme lògic, contrarestat pel reconeixement ontològic de la prioritat de les entitats reals⁷⁹.

Per als tomistes, la lògica s'havia de fonamentar en l'ontologia, per tal com les entitats lògiques es deriven de les reals. Tanmateix, la lògica i l'ontologia es diferenciaven en la mesura que l'ontologia se centrava en les estructures de la realitat i la lògica es basava en entitats ideals o en estructures sintàctiques. Els nominalistes, en canvi, tendien a pensar que la lògica havia d'ésser una disciplina del tot independent de l'ontologia.

La distinció entre ontologia real i lògica ideal era un pressupòsit bàsic en la filosofia de Vicent Ferrer. Segons ell, l'ontologia s'ocupa de l'estructura de la realitat i la gramàtica dels mots amb què descrivim la realitat. El gramàtic se les heu amb les paraules; el lògic, amb el contingut dels termes i de les proposicions, fins al punt que resultaria grotesc que un lògic argumentés amb precisions lingüístiques.

Verecundum autem est dialectico nimis curandi expressione sermonis de qua principaliter intendit grammaticus, (...) sed magis debet curare de intellectu propositionis, cum sit artifex intellectualis, et tota sui consideratio respectu actus et conceptus intellectus principaliter sit intenta⁸⁰.

Tanmateix, el lògic també s'havia d'ocupar del llenguatge –i fins i tot ho havia de fer amb molta cura (*magna est diligentia adhibenda*)⁸¹– a fi de poder distingir entre allò de sensible que constitueix un so vocal (*forma sensus*) i allò que és el contingut d'una intel·lecció (*forma intellectus*)⁸². Vicent Ferrer

⁷⁷ Tomàs d'Aquino, *Summa theologiae*, ed. Busa 1980b, p. 310 (I, q. 85, a. 2. c.).

⁷⁸ La numeració del paràgraf (§) correspon a l'edició de Vicent Ferrer, *Quaestio de unitate universalis*, ed. Batalla 2010a.

⁷⁹ Bocheński 1974, p. 284.

⁸⁰ Vicent Ferrer, *De suppositionibus*, ed. Batalla, Cruz 2019, 4, § 108; sobre la intel·lecció (*intellectus*), cf. 1, § 9.

⁸¹ *Ibidem*, 4, § 77.

⁸² Tomàs d'Aquino, *Summa theologiae*, ed. Busa 1980b, p. 314 (I, q. 87, a. 1, ad 3).

considerava que el lògic és un “artesà de la intel·lecció” (*artifex intellectualis*) en la mesura que amb tècniques adequades malda per analitzar el contingut intel·lectual de les proposicions⁸³.

Podem identificar l'*intel·lectus* de Vicent Ferrer amb l'“expressió verbal” de la intel·lecció (*verbum intellectus*) o amb el seu “contingut conceptual” (*conceptio intellectus*) de Tomàs d'Aquino,⁸⁴ i, en gran part, el podem fer correspondre amb allò que avui dia anomenem el “sentit” d'una proposició. Però no el podem pas identificar amb el *verbum mentale* d'Ockham per tal com, segons Ockham, el llenguatge mental es confon amb els actes mentals configurats per una estructura quasi-lingüística.⁸⁵ L'*intellectus* de Vicent Ferrer, en canvi, es distingeix de l'activitat mental perquè és el contingut dels possibles actes mentals; i, com a tal contingut, pot ésser compartit per diferents individus en la mesura que per separat tots pensen en una mateixa cosa. En canvi, segons Ockham, atès que tots els individus posseeixen una mateixa estructura lingüística, és aquesta estructura la que el lògic ha d'estudiar.

Vicent Ferrer també sostenia que el lògic no descriu res d'objectiu perquè l'*intellectus* amb què ell treballa no representa pas els múltiples objectes detallats i analitzats per la filosofia natural. Per tant, en la mesura que actua com un *artifex intellectualis*, el lògic no és cap filòsof natural, cap psicòleg ni cap gramàtic. És senzillament un artesà que sap analitzar i arranjar les estructures de l'*intellectus*. És, doncs, l'“obrer intel·lectual” que sap manejar les eines formals adequades per a regular l'activitat del pensament.

Així, segons Vicent Ferrer –si admetem que la lògica estudia les *formae intellectus* més generals, que al seu torn reflecteixen els aspectes més generals d'allò que existeix– hem de dir que la lògica ha d'estar en relació amb l'ontologia, amb el benentès que el llenguatge, en quant expressió lògicament correcta de l'*intellectus*, ha de reflectir l'estructura bàsica de la realitat.

4.1. *Significatio i suppositio*

En un sentit lat, podríem dir que, per als medievals, la *significatio* era la *proprietas terminorum* que engloba els processos pels quals un terme, aïlladament o formant part d'una proposició, ens permet de determinar què és allò a

⁸³ Trentman 1965, pp. 322-327.

⁸⁴ Tomàs d'Aquino, *Quaestiones disputatae de veritate*, ed. Busa 1980c, p. 25 (q. 4, a. 2, c.).

⁸⁵ Guillem d'Ockham, *Summa*, ed. 1974, p. 7 (1.1). Cf. Panaccio 1999, pp. 253-278; Pelletier 2017.

què ens referim quan parlem de la realitat⁸⁶. És, doncs, la dimensió semàntica del procés lingüístic que es fonamenta en una situació configurada per l'anomenada "tríade boeciana" (*vox-intellectus-res*). Aquesta dimensió es compon de tres elements fonamentals: un so vocal (*vox*) que expressa un concepte (*intellectus*) o una essència que delimita allò que pretenem conèixer (*res*). Aquests tres aspectes de la *significatio* configuren un conjunt estructuralment complex per tal com l'element *vox* és una funció de l'element *intellectus*, ja que el concepte determina a quina *res* fem referència. Tanmateix, la correspondència entre els tres elements no és rígida. En efecte, ens podem referir a una mateixa *res* per mitjà de diferents *voces* que no són pas del tot equivalents i, doncs, tampoc no són perfectament substituïbles les unes per les altres. La manera com es relacionen i es diferencien entre ells els tres elements ha originat els problemes que han donat lloc a les diverses teories escolàstiques sobre la *significatio*.

Els lògics medievals distingiren dos aspectes en la representació racional de quelcom de real: l'un de subjectiu, configurat per un contingut mental, anomenat *significatio*, i l'altre d'objectiu, anomenat *suppositio*. Però, malgrat que aquesta distinció no sigui sempre prou clara ni rigorosa, podríem dir que la *significatio* –si més no tal com l'entenia Guillem de Sherwood– es correspon a grans trets amb el *λεκτόν* dels estoics, això és, la representació intel·lectual d'una essència (*repraesentatio alicuius formae*) que ens permet de copsar mentalment la realitat⁸⁷. D'altra part, per a Pere Hispà, la *suppositio* era la referència objectiva que pròpiament ens permet d'emparar-nos mentalment de la realitat.

Differunt autem suppositio et significatio, quia significatio est per impositionem vocis ad rem significandam, suppositio vero est acceptio ipsius termini iam significantis rem pro aliquo. Ut cum dicitur "homo currit", iste terminus "homo" supponit pro Sorte vel pro Platone, et sic de aliis. Quare significatio prior est suppositione. Neque sunt eiusdem, quia significare est vocis, supponere vero est termini iam quasi compositi ex voce et significatione⁸⁸.

Posteriorment, els lògics seguidors de la *via nominalium* –Guillem d'Ockham, Joan Buridan, Albert de Saxònia⁸⁹– afirmaren que, atès que només la suposició fa referència a la realitat, tan sols hi ha significació en un *complexum propositionale*, de manera que aïlladament un *terminus*

⁸⁶ Quant a l'estreta relació entre lògica i semàntica en la filosofia medieval, cf. Pinborg 1972, pp. 77-126.

⁸⁷ Guillem de Sherwood, *Introductio*, ed. Brands, Kann 1995, 5, p. 132.

⁸⁸ Pere Hispà, *Tractatus* 1972, p. 80 (6.3). Cf. De Rijk 1969, pp. 225-234.

⁸⁹ Guillem d'Ockham, *Summa*, ed. 1974, p. 194 (1.63); Joan Buridan, *Summulae de practica sophismatum*, ed. Pironet 2004, p. 12 (1.2.); Albert de Saxònia, *Perutilis logica*, ed. Muñoz García 1969, pp. 225-232 (2.1).

incomplexus no posseeix cap significació real. Entre els lògics de la *via realium*, hi havia seguidors de la doctrina de Pere Hispà, que sostenien que, si les entitats són universals o particulars, hi ha d'haver dues menes de significacions: la universal i la particular⁹⁰. Per la seva banda, els tomistes acceptaven que, si bé els termes singulars signifiquen allò que suposen⁹¹, els termes universals signifiquen *quelcom d'unificador (aliqua unitas)* de les coses d'una mateixa espècie perquè altrament no hi hauria res que les vinculés⁹². Per consegüent, la *significatio* és múltiple.

Segons l'epistemologia tomista, una doctrina extremadament complexa –per als nominalistes innecessàriament complexa– perquè hi hagi coneixement cal que l'*intellectus agens* rebi els *phantasmata* fornits pels sentits, n'abstregui l'*species* i configuri l'*intelligibile in actu*, l'únic que ens és cognoscible. Cal afegir-hi l'*analogia entis* que comporta una ontologia molt diversificada⁹³. Tot plegat fa que, per als tomistes, *la suposició sigui un terme anàleg, la ratio propria del qual és la suposició personal*⁹⁴.

Partint de Tomàs d'Aquino i en confrontació amb els lògics contemporanis, Vicent Ferrer desenvolupà una doctrina molt sofisticada de la suposició. Sense exagerar gaire, podríem dir que, si Burley fou una mena de semàntic dualista i Ockham una mena de semàntic monista, Vicent Ferrer fou un semàntic pluralista⁹⁵.

Vicent Ferrer defineix la suposició contraposant-la a la significació i a la subjecció, per tal de fer veure com es relacionen l'una amb l'altra.

Verumtamen est sciendum quod haec tria, scilicet, significatio, subiectio et suppositio, per ordinem competunt voci seu termino secundum quod accipitur ab intellectu. Primo enim vox accipitur ab intellectu ad aliud determinate designandum, et sic competit sibi significatio. Deinde vox iam significans accipitur in propositione ut unum extremum, et sic competit sibi subiectio. Ultimo vero vox iam subiecta accipitur pro aliquo forma praedicta et ita competit sibi suppositio. Et licet haec tria sic per ordinem competant ipsi voci, attamen multum differenter se habent secundum acceptionem intellectus⁹⁶.

⁹⁰ Pere Hispà, *Tractatus* 1972, p. 79 (6,2).

⁹¹ Tomàs d'Aquino, *Summa theologiae*, ed. Busa 1980b, p. 242 (I, q. 39, a. 4, ob. 1).

⁹² Vicent Ferrer, *Quaestio de unitate universalis*, ed. Batalla 2010a, § 11, p. 92.

⁹³ Tomàs d'Aquino, *In Librum sententiarum*, ed. Busa 1980a, p. 56 (1, d. 19, q. 5 a. 2 ad 1). Cf. Ashworth 2008, pp. 33-54.

⁹⁴ McInnery 1996, p. 85.

⁹⁵ Trentman 1979, p. 1302.

⁹⁶ Vicent Ferrer, *De suppositionibus*, ed. Batalla, Cruz 2019, 1, § 18.

Les tres definicions parteixen de la *vox*, el “so vocal”, considerat l’element bàsic de la parla. Tanmateix, a diferència del gramàtic, el lògic només s’interessa pel mot en la mesura que la ment l’ha configurat com un *intellectus*, com un signe portador de significat⁹⁷. La paraula significativa, parlada o escrita (*dictio*)⁹⁸, prové d’allò que rep de l’intel·lecte (*secundum quod accipitur ab intellectu*), la qual cosa remarca que la significació és produïda mentalment per la capacitat que tenim els humans (*per nostram artem*)⁹⁹.

Tanmateix, –a diferència d’Ockham, que postulava un *verbum mentale*, un procés intel·lectual pel qual creem un significat i el remetem a la realitat¹⁰⁰– Vicent Ferrer, tot i reconèixer la importància de l’activitat intel·lectual, admet que la significació posseeix una mena d’entitat ideal, objectivament distinta del procés cognoscitiu.

Pel que fa a la relació, la significació i la subjecció, Vicent Ferrer dóna entenent que l’una és activa i l’altra passiva. En efecte, perquè la paraula pugui exercir una funció significativa, cal una *subiectio*: l’acte mental que constreny un terme a esdevenir el subjecte gramatical d’una proposició categòrica¹⁰¹.

D’aquesta manera, el procés significatiu emmena la ment a servir-se del llenguatge per anar més enllà del llenguatge, a emprar-lo com una eina per dur a terme la tasca intel·lectual de referir-se a la realitat¹⁰². Així, quan una paraula significativa exerceix la funció de subjecte i és afectada per un predicat, pot exercir una nova funció: la d’ultrapassar el llenguatge i remetre’s a la realitat. Aquesta referència a la realitat és la comesa pròpia de la *suppositio*, mitjançant la qual la ment compon discursos sobre la realitat.

A l’hora d’explicar de quina manera la *suppositio* permet que el llenguatge faci referència a la realitat, Vicent Ferrer sosté que el llenguatge pot accedir a la realitat perquè la ment li forneix quelcom d’entenedor, això és, un *intellectus* que actua com la *significatio* d’allò que coneixem. En aquest sentit, Vicent Ferrer afirma que la suposició revesteix formes diverses perquè les significacions són diverses: *la suposició es diversifica segons allò en lloc de què el subjecte posa el seu significat*¹⁰³. L’expressió de què es val Vicent Ferrer per explicar-ho, *supponere suum significatum pro quolibet* –amb el verb *supponere*

⁹⁷ *Ibidem*, 1, § 8-9, on Vicent Ferrer no entén per *intellectus* una de les *potentiae animae*, sinó la *conceptio intellectus*, això és, la “intel·lecció” o l’acte intel·lectual que confereix sentit a un terme (*acceptio termini*).

⁹⁸ *Ibidem*, 2 § 27.

⁹⁹ *Ibidem*, 7 § 14.

¹⁰⁰ Guillem d’Ockham, *Quodlibeta*, ed. 1980, p. 36 (1, q. 6, a. 1).

¹⁰¹ Vicent Ferrer, *De suppositionibus*, ed. Batalla, Cruz 2019, 1, § 7.

¹⁰² Trentman 1979, p. 1306.

¹⁰³ Vicent Ferrer, *De suppositionibus*, ed. Batalla, Cruz 2019, 3, § 6.

com a transitiu— és insòlita entre els lògics del segle XIV, que prefereixen la forma usual *supponere pro quolibet*¹⁰⁴.

Vicent Ferrer vol remarcar que la paraula esdevé significativa —obté el seu *intellectus*— gràcies a la significació que la ment li confereix en fer-la subjecte d'una proposició. D'aquesta manera, la ment, mitjançant el llenguatge, aconsegueix que el món real sigui representat en una proposició. Així, en una proposició categòrica, el sentit que la ment confereix a una paraula (*suum significatum*) es pot posar en lloc de quelcom (*supponit pro quolibet*). El *significatum* és el sentit amb què utilitzem una paraula per referir-la a quelcom en un context determinat. Podríem dir que, en contra de la *via nominalium*, Vicent Ferrer creu que en qualsevol mena de suposició hi ha sempre present una significació corresponent.

5. LA Lògica DE VICENT FERRER

La qüestió *De unitate universalis* i el tractat *De suppositionibus* són fruit de la dedicació, juvenil i esporàdica, de Vicent Ferrer a la lògica. Per consegüent, cal considerar que els dos textos són l'obra d'un ensenyant precoç¹⁰⁵. Sens dubte, gràcies a la seva formació escolàstica, Vicent Ferrer esdevingué un professor de lògica competent, coneixedor dels corrents de la seva època, com també del pensament d'Aristòtil i de Tomàs d'Aquino¹⁰⁶. Tanmateix, ni la sumària *quaestio* ni el *tractatus*, ben informat però no gens innovador, no són pas textos redactats per un *magister artium* experimentat, com és ara Gualter Burley, Guillem d'Ockham, Ricard de Campsall o Joan Buridan, els quatre grans lògics de la primera meitat de segle XIV, que escrigueren al llarg d'una docència perllongada.

Els dos textos lògics de Vicent Ferrer foren redactats per un docent jove i dotat, que refonia amb desimboltura un ampli material lògic tradicional perquè fos útil als estudiants de l'*studium sollemne* del convent de Lleida¹⁰⁷.

¹⁰⁴ Trentman 1979, p. 1308.

¹⁰⁵ Els manuscrits presenten datacions diverses del tractat: el ms. de Madrid el data a Lleida, l'any 1371; el ms. de Pavia, també a Lleida, però l'any 1372; el ms. de Viena —i el seu colofó— a València, l'any 1372. Cf. les edicions preparades per John A. Trentman, Vicent Ferrer 1977 i 1982; i les traduccions d'Adolfo Robles, Vicent Ferrer 1996.

¹⁰⁶ Vicent Ferrer cita, esmenta o al·ludeix, explícitament o implícita: Albert el Gran, Alfarabi, Aristòtil, Averrois, Avicenna, Boeci, Gil de Roma, Gualter Burley, Guillem d'Ockham, Guillem de Sherwood, Herveu Natalis, el *Liber de Causis*, Pere Hèlias, Pere Hispà, Porfiri, Tomàs d'Aquino i possiblement també Albert de Saxònia, cf. Vicent Ferrer, *De suppositionibus*, ed. Batalla, de la Cruz 2019, 2, § 8.

¹⁰⁷ Read 1991, p. 74.

Més que veure-hi, doncs, aportacions lògiques excepcionals¹⁰⁸, hem d'esperar trobar-hi doctrines tradicionals hàbilment treballades a partir de la *via realis* en què se situava la incipient doctrina tomista dels *studia* dominicans¹⁰⁹. El resultat, no és pas menyspreable, i el lector s'enfronta amb una obra lògica d'allò més consistent¹¹⁰. Tanmateix cal no oblidar el caràcter esporàdic de la dedicació de Vicent Ferrer a la lògica¹¹¹.

Vicent Ferrer afirma que ha redactat el tractat *De suppositionibus* seguint els principis bàsics del tomisme incipient (*secundum sententiam veridicam sancti Thomae*)¹¹². No el presenta, doncs, com un tractat lògic, elaborat per un *magister* seguidor d'un dels dos grans corrents contemporanis –la *via nominalium* o la *via realium*–, sinó com un manual explícitament inspirat en l'ontologia d'un teòleg concret: Tomàs d'Aquino.

5.1. Teoria realista de la predicació

Vicent Ferrer no admeté la definició de *suppositio*, habitual entre els lògics del segle XIV: *la suposició és l'accepció o l'ús d'un terme*. No l'admet perquè, per a ell, l'*acceptio* és una simple funció gramatical, per la qual un mot pren un significat determinat. Proposa, doncs, una nova definició: *la suposició és la propietat del subjecte referit (comparatum) al predicat en la proposició*, amb el benentès que és una propietat que *convé a tot subjecte, exclusivament i sempre (omni, soli et semper)*¹¹³.

En precisar que es tracta d'una propietat que només es dóna en la *proposició (in propositione)*, Vicent Ferrer s'insereix en el corrent lògic dominant entre els escolàstics de mitjan segle XIV. En efecte, els gramàtics modistes ja havien remarcat que calia tenir molt en compte els aspectes contextuals de la llengua, per tal com els *principia constructionis* eren considerats determinants

---

¹⁰⁸ Pel que fa a pretesos antecedents a doctrines de Frege o Peirce, perceptibles en el tractat de Vicent Ferrer, cal ésser extremadament cauts, bé sigui perquè aquests precedents són molt difusos, bé sigui perquè es donen també en altres lògics medievals; cf. Vicent Ferrer, *Tractatus de suppositionibus*, ed. Trentman 1977, p. 18. No gens cautelosos han estat Beuchot 1995, pp. 75-84; López García 1996, pp. 47-58; i García Cuadrado 1994, pp. 323-324.

¹⁰⁹ Trentman 1979, p. 1301.

¹¹⁰ Thomas 1952, p. 102.

¹¹¹ Bocheński 1956, pp. 190-191, remarcà que la unió esporàdica entre l'aptitud lògica i la inquietud religiosa (que acaba essent preponderant) és un fenomen que ha estat desconsiderat pels estudiosos, malgrat els exemples de Vicent Ferrer, Girolamo Savonarola, John Wyclif i més d'un pensador budista.

¹¹² Vicent Ferrer, *De suppositionibus*, ed. Batalla, de la Cruz 2019, 10, § 17. Sobre la lenta formació d'una escola tomista ben definida, cf. Viola 1990, 351-362.

¹¹³ *Ibidem*, 2, § 1.

per a la *congruitas locutionis* i la *veritas propositionis*¹¹⁴. Per consegüent, els lògics tendiren a considerar que el significat real dels termes depenia de la funció que exercien en una proposició. Així, els estudis lògics se centraren progressivament a precisar les exigències bàsiques de les proposicions categòriques, perquè *solament l'oració indicativa significa quelcom que és veritable fals*¹¹⁵.

En aquest sentit, podem dir que les teories medievals de la suposició són intents d'especificar les condicions que ha de complir una proposició categòrica per a ésser veritable. Per tant, atès que el subjecte i el predicat es poden relacionar entre si de manera molt diversa, Vicent Ferrer, com molts dels lògics del segle XIV, establí regles rigoroses per a determinar quines suposicions permetien fer una implicació vàlida (*valet consequentia*) o quines suposicions permetien de fer particularitzacions admissibles (*descendi potest*)¹¹⁶.

La teoria de la suposició proposada per Vicent Ferrer és, doncs, una teoria realista de la predicació, és a dir, una concepció que sosté que hi ha una relació ontològica entre el significat del subjecte i el significat del predicat, la qual cosa comporta l'admissió d'una asimetria ontològica entre el subjecte i el predicat¹¹⁷. Segons aquesta teoria predicativa, el predicat no posseeix cap suposició perquè, si bé determina el subjecte, per si mateix mai no fa cap referència directa a la realitat. En canvi, el subjecte sempre remet a quelcom de real: el significat de la proposició. El subjecte i el predicat són, doncs, dos elements proposicionals heterogenis. D'aquesta manera, si admetíem que tant el subjecte com el predicat poden suposar, l'estructura proposicional resultaria malmesa, ja que les dues parts de la proposició posseirien la mateixa propietat lògica i esdevindrien intercanviables entre si¹¹⁸.

Segons la teoria tomista de la predicació, el subjecte i el predicat tenen funcions diverses en la proposició: el subjecte fa de *matèria*, el predicat fa de *forma*; això és, el subjecte representa l'entitat de què parlem (*tenetur pro supposito*) i el predicat especifica la qualitat d'allò que li atribuïm (*tenetur pro natura significata*)¹¹⁹. En aquest sentit, Vicent Ferrer considera que *així com en certa manera la suposició va del subjecte al predicat, així ha d'ésser determinada i especificada pel predicat en quant és el seu fi propi*¹²⁰.

¹¹⁴ Covington 1984, pp. 33-35 i 124-125.

¹¹⁵ Vicent Ferrer, *De suppositionibus*, ed. Batalla, de la Cruz 2019, 2, § 33.

¹¹⁶ *Ibidem*, 4, § 83; 5, § 8 i 12; 6, § 34. Cf. Thomas 1952, pp. 91-92.

¹¹⁷ Pel que fa a les dificultats de la teoria de la predicació, tal com l'entén Vicent Ferrer, cf. Perler 1992, pp. 102-106.

¹¹⁸ Per a una crítica d'aquesta concepció de la predicació, anomenada "teoria dels dos noms", cf. Geach 1980, pp. 49-72; Strawson 1974, pp. 66-72.

¹¹⁹ Tomàs d'Aquino, *Summa theologiae*, ed. Busa 1980b, III, q. 16, a. 7, ad 4, p. 797. Cf. Hoenen 1953, pp. 90-94.

¹²⁰ Vicent Ferrer, *De suppositionibus*, ed. Batalla, de la Cruz 2019, 2, § 6.

5.2. La *supositio naturalis*

Sens dubte, un dels trets més originals del tractat de Vicent Ferrer és la represa de la *suppositio naturalis*, presentada, però, en consonància amb el realisme tomista. Ho fa, doncs, modificant la funció semàntica que tradicionalment hom li atribuïa. Per als lògics del segle XIII, la suposició natural es fonamentava en la “natura” lingüística d’un terme per la qual, al marge del context proposicional, podia representar quelcom que participés de l’essència significada pel terme. Vicent Ferrer, en canvi, sosté que, en una proposició, un terme pot remetre a una essència de caràcter absolut compartida tant pel significat del terme suposant com per la “natura” de la realitat suposada.

Els lògics medievals admetien la suposició natural perquè creien que calia distingir bé entre dos fets semàntics: a) que una paraula és significativa perquè simplement remet a una natura universal; b) que una paraula és significativa perquè el seu significat representa els individus que participen d’aquesta natura. Ara bé, una paraula significativa només podia representar els individus si el context proposicional restringia el significat universal de la paraula¹²¹.

Els nominalistes del segle XIV es proposaren de fonamentar el coneixement sobre les entitats particulars i concretes. Pretenien, doncs, explicar quina relació hi havia entre el llenguatge, que en gran mesura recorria a termes generals i abstractes, i el món real compost exclusivament d’èssers concrets¹²². Els nominalistes volien demostrar que la veritat d’una proposició que conté termes universals depèn de la manera com els termes de la proposició fan referència a éssers concrets. Sostenien que una proposició categòrica és veritable si, i només si, el seu subjecte i el seu predicat representen (*supponunt pro*) determinades entitats particulars¹²³. D’altra banda, una proposició es falsa si els seus termes fan referència a coses distintes, o si un dels seus termes no fa referència a res existent en el moment en què la proposició és escrita o pronunciada.

Contràriament, els lògics de la tradició realista –Vicent Ferrer, per exemple– no tingueren cap problema amb les proposicions categòriques, com ara “l’animal és una espècie especialíssima”, o “la figura té tres angles iguals a dos rectes”¹²⁴. Ara bé, si *la divisió de la suposició ha de reflectir sobretot les diverses maneres en què és pres el subjecte referit al predicat*¹²⁵, és evident

¹²¹ De Rijk 1971, 9, pp. 71-107; 1973, 11, pp. 43-79.

¹²² Scott 1965, p. 657.

¹²³ Moody 1953, pp. 32-38.

¹²⁴ Vicent Ferrer, *De suppositionibus*, ed. Batalla, Cruz 2019, 9, § 7.

¹²⁵ *Ibidem*, 3, § 1.

que hi ha d'haver dues menes diferents de suposició: la *suppositio naturalis*, referida a una essència, i la *suppositio accidentalis*, referència a una situació concreta.

Suppositio debet dividi in suppositionem naturalem et suppositionem accidentalem, ita quod suppositio naturalis dicatur quando terminus communis accipitur respectu praedicati sibi essentialiter convenientis, quemadmodum est in ista propositione "homo est animal". Tunc enim res per terminum huiusmodi importata sumitur absolute per suam essentiam seu naturam, ut ibidem clarius habetur¹²⁶.

La *suppositio naturalis* –Vicent Ferrer l'anomena també *suppositio essentialis* o *suppositio demonstrativa*¹²⁷– es fonamenta en la natura o *essentia* de la cosa significada, considerada en ella mateixa, raó per la qual expressa la seva essència absoluta (*eius essentia absoluta*)¹²⁸:

Suppositio non diversificatur secundum illud quod subiectum supponit, cum omne subiectum supponat suum significatum, sed diversificatur suppositio secundum illud pro quo subiectum supponit suum significatum. Quia vel subiectum supponit suum significatum pro eius essentia absoluta, et sic habet suppositionem naturalem, vel pro esse quod habet in singularibus, et sic habet suppositionem personalem, vel pro esse quod habet in anima, et sic habet suppositionem simplicem. Haec tamen diversificatio semper intelligitur in comparatione ad praedicatum, unde clare patet esse solum tres species suppositionis, scilicet, naturalem, simplicem et personalem¹²⁹.

Segons Vicent Ferrer, en la suposició natural es produeix una veritable unió (*vera unio*) entre les natures absolutes, universals i omnitemporals, significades pel subjecte i el predicat, amb el benentès que no és necessari que aquesta unió existeixi realment en cap ésser particular perquè la proposició sigui veritable.

Ad veritatem propositionis affirmativae sufficit vera unio extremorum, hoc enim solum significat propositio affirmativa. Sed in omni propositione affirmativa cuius subiectum supponit naturaliter et rebus non existentibus salvari potest huiusmodi unio,

---

¹²⁶ *Ibidem*, 3, § 2.

¹²⁷ En aquest sentit, la *suppositio naturalis* té una certa semblança amb la *suppositio simplex* de Lambert d'Auxerre; cf. Vicent Ferrer, *De suppositionibus*, ed. Batalla, Cruz 2019, 4, § 1.

¹²⁸ Barth 1974, p. 100.

¹²⁹ Vicent Ferrer, *De suppositionibus*, ed. Batalla, Cruz 2019, 3, § 6-7.

quia in omni tali propositione res importata per praedicatum absolute respicit rem importatam per subiectum, quibus ut sic extraneum est existere. Et ideo si res per huiusmodi terminos importatae non existant, adhuc inter eas poterit salvari vera unio quae requiritur et sufficit ad veritatem propositionis affirmativae. Et per consequens potest formari ex eis propositio vera, et rebus non existentibus¹³⁰.

Vicent Ferrer sosté que les ciències demostratives operen sempre amb la suposició natural. Per a ell, en una proposició demostrativa, la unió entre el subjecte i el predicat és tan ferma que fins i tot és veritable si el seu subjecte fa referència a res d'inexistent. Certament, aquesta mena de veritat no es dóna pas en el món dels éssers concrets, ni és exclusiva del pensament humà –si fos així, es tractaria d'una *suppositio simplex*– ans es dóna en una mena de realitat absoluta (*absoluta essentia*), de la qual no sabem ben bé què és realment¹³¹. Per aquesta raó hom ha pogut dir que

qui es pren seriosament que només hi ha ésser en allò que és concret no pot anar pel camí fàcil emprès per Vicent Ferrer i els seus seguidors. Certament, aquest fou el problema amb què s'enfrontaren els nominalistes¹³².

Per consegüent, els lògics de la *via nominalium* examinaren amb moltes prevencions l'explicació que els lògics de la *via realium* feien de la proposició demostrativa i s'hi mostraren en desacord. Com que consideraven que sols els ens particulars existeixen realment, els nominalistes es proposaren de fonamentar en l'ens concret l'objectivitat del coneixement. Segons ells, només podem parlar d'un veritable coneixement universal si és possible de fonamentar-lo en el coneixement de realitats concretes¹³³.

Sembla clar, doncs, que la doctrina de la suposició –com a teoria general de la referència– interpel·lava tots els corrents lògics medievals, tant el corrent dels seguidors de la *via realium*, com també el dels seguidors de la *via nominalium*.

---

¹³⁰ *Ibidem*, 4, § 113.

¹³¹ Aquesta concepció no s'allunya gaire de l'estricta “suposició lògica” defensada pel fenomenòleg Alexander Pfänder 1929, p. 42.

¹³² De Rijk 1985, p. 196.

¹³³ Guillem d'Ockham, *Summa*, ed. 1974, 1.15; Joan Buridan, *Summulae de praedicabilis*, ed. De Rijk 1995, pp. 11-12.

6. BIBLIOGRAFIA CITADA

FONTS

- Albert de Saxònia, *Perutilis logica*, ed. Àngel Muñoz García, Mèxic, Universidad Autònoma de México, 1988.
- Aristòtil, *De interpretatione*, ed. Lorenzo Minio-Paluello, Bruges - París, Desclée de Brouwer, 1965. (Aristoteles latinus II.1/2)
- Gualter Burley, *De puritate artis logicae. Tractatus longior*, 1.1.1, ed. Philotheus Boehner, St. Bonaventure - Nova York, Franciscan Institut, 1955.
- Guillem de Sherwood, *Introductio in logicam*, ed. i trad. Hartmut Brands, Christoph Kann, Hamburg, Meiner, 1995.
- Guillem d'Ockham, *Summa logicae*, St. Bonaventure - Nova York, Franciscan Institut, 1974. (Opera Philosophica; 1)
- Guillem d'Ockham, *Quodlibeta*, St. Bonaventure - Nova York, Franciscan Institut, 1980. (Opera Theologica; 9)
- Guillem d'Ockham, *In Librum sententiarum*, St. Bonaventure - Nova York, Franciscan Institut, 1981. (Opera Theologica; 5)
- Humbert de Romans, *Instructiones de officiis ordinis*, 12,3, dins *Opera de vita regulari*, ed. Joachim Joseph Berthier, Roma, Befani, 1889 (reimpr. Torí, Marieti, 1956).
- Joan Buridan, *Summulae de praedicabilibus*, ed. Lambert M. de Rijk. Nimega, Ingenium, 1995. (Artistarium; 10-2)
- Joan Buridan, *Summulae de suppositionibus*, ed. Ria Van der Lecq, Nimega, Ingenium, 1998. (Artistarium; 10-4)
- Joan Buridan, *Summulae de practica sophismatum*, 1.2, ed. Fabienne Pironet, Turnhout, Brepols, 2004. (Artistarium; 10-9)
- Joan Buridan, *Summulae de propositionibus*, ed. Ria Van der Lecq, Turnhout, Brepols, 2005. (Artistarium; 10-1)
- Joan de Mena, *Chronicon brevisculum*, dins Reichert, Benedictus-Maria (ed.) *Chronica Ordinis*, dins *Chronica et chronicorum excerpta historiam Ordinis Praedicatorum illustrantia*, Roma, Typographia Polyglotta, 1904, pp. 93-94. (Monumenta Ordinis Fratrum Praedicatorum Historica; 7-1)
- Pau de Venècia, *Logica Magna*, ed. Norman Kretzmann, Oxford, The British Academy - Oxford University Press, 1499, Pars 1, cap. 2: *Secunda divisio terminorum*, pp. 41-120. (Classical and Medieval Logic Texts; 2)
- Pere d'Arenys, *Chronicon brevisculum*, dins Reichert, Benedictus-Maria (ed.) *Chronica Ordinis*, dins *Chronica et chronicorum excerpta his-*

- toriam Ordinis Praedicatorum illustrantia*, Roma, Typographia Polyglotta, 1904, pp. 51-93. (Monumenta Ordinis Fratrum Praedicatorum Historica; 7-1)
- Pere Hispà, *Tractatus*, ed. Lambert M. de Rijk, Assen, Gorcum, 1972.
- Ricard de Campsall, *Logica*, ed. Edward A. Synan, dins O'Donnell, Reginald (ed.) *Nine Medieval Thinkers. A Collection of Hitherto Unedited Texts*, Toronto, Pontifical Institute of Mediaeval Studies, 1955, pp. 183-232.
- Ricard Lavenham, *Suppositiones*, ed. Paul. V. Spade, *Five Logical Tracts by Richard Lavenham*, dins O'Donnell, Reginald (ed.), *Essays in Honour of Anton Charles Pegis*, Toronto, Pontifical Institute of Mediaeval Studies, 1974, pp. 70-124.
- Tomàs d'Aquino, *In Librum sententiarum*, dins Busa, Roberto (ed.), *S. Thomae Aquinatis Opera omnia*, vol. 1, Stuttgart - Bad Cannstatt, Frommann-Holzboog, 1980a, pp. 1-708.
- Tomàs d'Aquino, *Summa theologiae*, dins Busa, Roberto (ed.), *S. Thomae Aquinatis Opera omnia*, Stuttgart - Bad Cannstatt, Frommann-Holzboog, 1980b, vol. 2, p. 184-926.
- Tomàs d'Aquino, *Quaestiones disputatae de veritate*, dins Busa, Roberto (ed.), *S. Thomae Aquinatis Opera omnia*, Stuttgart - Bad Cannstatt, Frommann-Holzboog, 1980c, vol. 3, pp. 1-186.
- Vicent Ferrer, *Biografía y escritos*, ed. Vicente Forcada, José M. Garganta (Biblioteca de Autores Cristianos; 153), Madrid, Editorial Católica, 1956.
- Vicent Ferrer, *Tractatus de suppositionibus*, ed. John A. Trentman, Stuttgart - Bad Cannstatt, Frommann-Holzboog, 1977. (Grammatica speculativa. Sprachtheorie und Logik des Mittelalters; 2)
- Vicent Ferrer, *The Quaestio de unitate universalis*, ed. John A. Trentman, "Medieval Studies" 44 (1982), pp. 110-137.
- Vicent Ferrer, *Obras y escritos*, ed. Adolfo Robles, València, Ajuntament de València, 1996, pp. 137-194. [Aquesta edició parteix de les traduccions de Vicente Forcada publicades a *Tratados filosóficos*, València, Provincia Dominicana de Aragón, 1987].
- Vicent Ferrer, *Quaestio de unitate universalis*, introd. Alexander Fidora, ed. trad. i notes Josep Batalla, Santa Coloma de Queralt, Obrador Edèndum - UAB - URV, 2010a, pp. 84-170. (Bibliotheca Philosophorum Medii Aevi Cataloniae; 1)
- Vicent Ferrer, מאמר נכבד בכלל לחכם פרי נקרא ויסינט (*Escrit solemne sobre l'universal, pel docte Ferrer, anomenat Vicent*), ed. Mauro Zonta, publicat conjuntament amb Vicent Ferrer 2010b, pp. 188-305.

Vicent Ferrer, *De suppositionibus*, ed. i trad. Josep Batalla, Elena de la Cruz Vergari, Santa Coloma de Queralt, Obrador Edèndum - IEC - UAB - URV, 2019 [en premsa]. (Bibliotheca Philosophorum Medii Aevi Cataloniae)

ESTUDIS

- Amerini, Fabrizio (1999-2000), *Il trattato De suppositionibus terminorum di Francesco da Prato O.P. Una rilettura della dottrina ockhamista del linguaggio*, "Medioevo" 25-26, pp. 441-550.
- Ashworth, E. Jennifer (2008), *Les théories de l'analogie du XIIe au XIVe siècle*, París, Vrin.
- Barth, Else M. (1974), *The Logic of Articles in Traditional Philosophy. A Study of Conceptual Structures*, Dordrecht, Reidel.
- Beuchot, Mauricio (1995), *Pensamiento filosófico de San Vicente Ferrer*, València, Ajuntament de València.
- Bocheński, Joseph M. (1956), *Formale Logik*, Friburg - Munic, Alber.
- Bocheński, Joseph M. (1974), *Logic and Ontology*, "Philosophy East and West" 24, pp. 275-292.
- Brown, Stephen F. (1972), *Walter Burleigh's Treatise De suppositionibus and its Influence on William of Ockham*, "Franciscan Studies" 32, pp. 15-64.
- Coll, José M^a. (1950), *San Vicente Ferrer visto por un coetáneo y condiscípulo*, Barcelona, Diputació Provincial.
- Cormier, Hyacinthe-Marie (1905), *L'instruction des novices à l'usage des Frères Prêcheurs, composé sur d'anciens manuscrits*, París, Librairie Poussielgue.
- Courtenay, William J. (2008), *Ockham and Ockhamism: Studies in the Dissemination and Impact of his Thought*, Leiden - Nova York, Brill.
- Covington, Michael (1984), *Syntactic Theory in the High Middle Ages*, Londres - Nova York, Cambridge University Press.
- Denifle, Henri; Chatelain, Émile (1889), *Chartularium Universitatis Parisiensis*, tom 1, París, Delalain.
- De Rijk, Lambert M. (1969), *Significatio y suppositio en Pedro Hispano*, "Pensamiento" 25, pp. 225-234.
- De Rijk, Lambert M. (1971), *The Development of suppositio naturalis in Mediaeval Logic*, "Vivarium" 9, pp. 71-107; 11 (1973), pp. 43-79.
- De Rijk, Lambert M. (1985), *La philosophie au moyen âge*, Leiden, Brill.
- Douais, Célestin (1884), *Essai sur l'organisation des études dans l'Ordre des Frères Prêcheurs au treizième et au quatorzième siècle (1216-1342)*, París - Tolosa, Picard-Privat.

- Douais, Célestin (1885), *Les freres prêcheurs en Gascogne au XIIIe et au XIVe siècle*, París - Auch, Champion-Cocharaux.
- Douais, Célestin (1893), *Assignations des livres aux religieux du couvent des Frères Prêcheurs de Barcelone (XIIIe-XIVe siècles)*, "Revue des bibliothèques" 3, pp. 48-83.
- Ehrle, Franz (1925), *Der Sentenzenkommentar Peters von Candia, des Pisaner Papstes Alexanders V. Ein Beitrag zur Scheidung der Schulen in der Scholastik des vierzehnten Jahrhunderts und zur Geschichte des Wegestreites*, Münster, Aschendorff.
- García Cuadrado, José Angel (1994), *Hacia una semántica realista. La filosofía del lenguaje de San Vicente Ferrer*, Pamplona, Eunsa.
- Gaskin, Richard (1997) *Überlegungen zur Identitätstheorie der Prädikation*, "Wissenschaft und Wahrheit" 60, pp. 87-103.
- Geach, Peter T. (1980), *Subject and Predicate*, dins *Reference and Generality. An Examination of Some Medieval and Modern Theories*, Ithaca - Londres, Cornell University Press.
- Gómez García, Vito Tomás (1997), *Actas de Capítulos Provinciales de la Provincia Dominicana de Aragón, pertenecientes a los años 1368, 1369, y 1370*, "Escritos del Vedat" 27, pp. 251-286.
- Gómez García, Vito Tomás (2001), *Actas de Capítulos Provinciales de la Provincia Dominicana de Aragón, pertenecientes a los años 1371, 1372 y 1373*, "Escritos del Vedat" 31, pp. 199-242.
- Gorce, Matthieu-Maxime (1935), *Saint Vincent Ferrer*, París, Lecoffre.
- Gössmann, Elisabeth (1974), *Antiqui und Moderni im Mittelalter: eine geschichtliche Standortbestimmung*, Múnic, Schöningh.
- Gracia, Jorge J. E. (ed.) (1994), *Individuation in Scholasticism. The Later Middle Ages and the Counter-Reformation, 1150-1650*, Albany, State University of New York.
- Grellard, Christophe; Ong-Van-Cung, Kim Sang (2005), *Le vocabulaire de Guillaume d'Ockham*, París, Ellipses.
- Hoenen, Peter (1953), *La théorie du jugement d'après St. Thomas d'Aquin*, Roma, Universitas Gregoriana.
- Kann, Christoph (1994), *Die Eigenschaften der Termini. Eine Untersuchung zur Perutilis logica Alberts von Sachsen*, Leiden - Boston, Brill.
- Kaluza, Zenon (1988), *Les Querelles doctrinales à Paris. Nominalistes et réalistes aux confins du XIVe et du XVe siècle*, Bèrgam, Lubrina.
- Klima, Gyula (2008), *The Nominalist Semantics of Ockham and Buridan: a Rational Reconstruction*, dins Gabbay, Dov D.; Woods, John (eds.), *Handbook of the History of Logic*, Amsterdam, North Holland, pp. 389-431.
- Kluxen, Wolfgang (2007), *Introd. a Tomàs d'Aquino, De ente et essentia. Über das Seiende und das Wesen*, Friburg, Herder.

- Lagerlund, Henrik (2012), *The Turn to Epistemology in the Fourteenth Century: Two Underlying Motives*, "Proceedings of the Society for Medieval Logic and Metaphysics" 10, pp. 47-55.
- Lang, Albert (1935), *Johann Müntzinger, ein schwäbischer Theologe und Schulmeister*, dins Lang, Albert; Legner, Joseph; Schmaus, Michael (eds.), *Aus der Geisteswelt des Mittelalters* (Studien und Texte Martin Grabmann gewidmet), Münster, Aschendorff, vol. 2, p. 1200-1230.
- Libera, Alain de (1987), *Suppositio et inclusio dans les théories médiévales de la référence*, dins Danon-Boileau, Laurent; Libera, Alain de (ed.), *La référence*, París, Ophrys, pp. 9-34.
- López García, Àngel (1996), *La lingüística valenciana a l'edat mitjana: sant Vicent Ferrer i els modistes*, dins Prunyonosa, Manuel (ed.), *Historiografia lingüística valenciana*, València, Universitat de València, pp. 47-58.
- Maierù, Alfonso (1972), *Terminologia logica della tarda scholastica*, Roma, Edizioni dell'Ateneo. (Lessico intellettuale europeo; 8)
- Maierù, Alfonso (1994), *Regulations Governing Teaching and Academic Exercises in Mendicant studia*, dins Pryds, Darleen N. (ed.), *University Training in Medieval Europe*, Leiden - Nova York, Brill, pp. 1-35.
- Marsili d'Inghen (1983), *Suppositiones*, dins Bos, Egbert P. (ed.), *Treatises on the Properties of Terms*, Dordrecht - Boston, Reidel, pp. 52-97.
- McCord Adams, Marilyn (1976), *What Does Ockham Mean by Supposition?*, "Notre Dame Journal of Formal Logic" 17, pp. 375-385.
- McCord Adams, Marylin (1985), *"Things Versus Hows", or Ockham on Predication and Ontology*, dins Bogan, James; McGuire, James E. (eds.), *How Things Are*, Dordrecht - Boston, Reidel.
- McInnery, Ralph (1996), *Aquinas on Analogy*, Washington, The Catholic University of America Press.
- Michon, Cyrille (1994), *Nominalisme. La théorie de la signification d'Occam*, París, Vrin.
- Mira, Joan Francesc (2002), *Sant Vicent Ferrer. Vida i llegenda d'un predicador*, Alzira, Bromera.
- Moody, Ernest A. (1953), *Truth and Consequence in Mediaeval Logic*, Amsterdam, North Holland.
- Mulchahey, Michèle (1998), *"First the Bow is Bent in Study..." . Dominican Education before 1350*, Toronto, Pontifical Institute of Mediaeval Studies.
- Normore, Calvin G. (1987), *The Tradition of Medieval Nominalism*, dins Wip-pel, John F. (ed.) *Studies on Medieval Philosophy*, Washington, The Catholic University of America Press.

- Nuchelmans, Gabriel (1980), *Late-Scholastic and Humanist Theories of the Proposition*, Amsterdam, North Holland.
- Panaccio Claude (1999), *Le discours intérieur: De Platon à Guillaume d'Ockham*, París, Seuil.
- Parsons, Terence (2013), *The Power of Medieval Logic*, dins Bolyard, Charles; Keele, Rondo (eds.), *Later Medieval Metaphysics. Ontology, Language and Logic*, Nova York, Fordham University Press, pp. 188-205.
- Pelletier, Jenny; Roques, Magali (eds.) (2017), *The Language of Thought in Late Medieval Philosophy*, Berlín, De Gruyter.
- Perler, Dominik (1992), *Der propositionelle Wahrheitsbegriff im 14. Jahrhundert*, Berlín, De Gruyter.
- Pfänder, Alexander (1929), *Logik*, Halle, Niemeyer.
- Pinborg, Jan (1972), *Logik und Semantik im Mittelalter. Ein Überblick*, Stuttgart - Bad Cannstatt, Fromman-Holzboog.
- Pinborg, Jan (1984), *Some Problems of Semantic Representations in Medieval Logic*, dins Pinborg, Jan, *Medieval Semantics*, Londres, Variorum Reprints, art. VIII, pp. 254-278.
- Read, Stephen L. (1991), *Thomas of Cleves and Collective Supposition*, "Variarium" 29, pp. 50-84.
- Read, Stephen L. (1999), *How is Material Supposition Possible?*, "Medieval Philosophy and Theology" 8, pp. 1-20.
- Read, Stephen L., (2016), *Logic in the Latin West in the Fourteenth Century*, dins Novaes, Catarina Dutilh; Read, Stephen L. (eds.), *The Cambridge Companion to Medieval Logic*, Cambridge, Cambridge University Press, pp. 142-165.
- Reichert, Benedictus-Maria (ed.) (1904), *Chronica Ordinis*, dins *Chronica et chronicorum excerpta historiam Ordinis Praedicatorum illustrantia*, Roma, Typographia Polyglotta. (Monumenta Ordinis Fratrum Praedicatorum Historica; tom. 7-1)
- Risse, Wilhelm (1965), *Bibliographia Logica: Verzeichnis der Druckschriften zur Logik mit Angabe ihrer Fundorte*, Hildesheim, Olms.
- Scott, Theodore K. (1965), *John Buridan on the Objects of Demonstrative Science*, "Speculum" 40, pp. 654-673.
- Spade, Paul V. (1998), *Late Medieval Logic*, dins Marenbon, John (ed.), *Medieval Philosophy*, Londres - Nova York, Routledge, pp. 402-425.
- Spruit, Leen (1994), *Species intelligibilis: from Perception to Knowledge*, vol 1: *Classical Roots and Medieval Discussions*, Leiden - Nova York, Brill.
- Strawson, Peter F. (1974), *Subject and Predicate in Logic and Grammar*, Londres, Methuen.

- Thomas, Ivan (1993), *Epistemic Logic in the Later Middle Ages*, Londres - Nova York, Routledge.
- Thomas, Ivo (1952), *Saint Vincent Ferrer's De suppositionibus*, "Dominican Studies" 5, pp. 88-102.
- Trentman, John A. (1965), *Vincent Ferrer on the Logician as artifex intellectualis*, "Franciscan Studies" 25, pp. 322-337.
- Trentman John A. (1977), *Introduction* dins Vicent Ferrer, *Tractatus de suppositionibus*, ed. John A. Trentman, Stuttgart - Bad Cannstatt, Frommann-Holzboog, pp. 11-86. (Grammatica speculativa. Sprachtheorie und Logik des Mittelalters; 2)
- Trentman, John A. (1979), *The Idea of Signification in Vincent Ferrer's Logic*, dins *Actas del V Congreso internacional de filosofía medieval*, Madrid, Editora Nacional.
- Tweedale, Martin (2007), *Rethinking Representation in Medieval Ages: A vade-mecum to Medieval Theories of Mental Representation*, dins Lagerlund, Henrik (ed.), *Representation and Objects of Thought in Medieval Philosophy*, Aldershot - Burlington, Ashgate, pp. 81-100.
- Vignaux, Paul (1948), *Nominalisme au XIVe siècle*, Montreal, Institut d'Études Médiévales - Paris, Vrin.
- Viola, Coloman (1990), *L'école thomiste au Moyen Âge*, dins Fløistad, Gutorm; Klibansky, Raymond (eds.) *Contemporary Philosophy. A New Survey*. Vol. 6/1: *Philosophy and Science in the Middle Ages*, Dordrecht - Boston - Londoan, Kluwer, pp. 345-377.
- Weijers, Olga (1987), *Terminologie des universités au XIIIe siècle*, (Lessico intellettuale europeo; 39), Roma, Edizioni dell'Ateneo.
- Weijers, Olga (1995), *La disputatio à la Faculté des arts de Paris (1200-1350 environ)*. *Esquisse d'une typologie*, Turnhout, Brepols.
- Yrjönsuuri, Mikko (1997), *Supposition and Truth in Ockham's Mental Language*, "Topoi" 16, pp. 15-25.
- Zimmermann, Albert; Vuillemin-Diem, Gudrun (1974) (eds.), *Antiqui und Moderni. Traditionsbewußtsein und Fortschrittsbewußtsein im späten Mittelalter*, Berlín, De Gruyter.
- Zupko Jack (2003), *John Buridan. Portrait of a Fourteenth-Century Arts Master*, Notre Dame, Indiana, University of Notre Dame Press.

Fecha de recepción del artículo: abril 2018

Fecha de aceptación y versión final: noviembre 2018